

УДК 336.132

**Дуліба Євгенія Володимирівна**

*кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри кримінального права і правосуддя  
Міжнародний економіко-гуманітарний університет  
імені академіка Степана Дем'янчука*

**Дулиба Евгения Владимировна**

*кандидат юридических наук,  
доцент кафедры уголовного права и правосудия  
Международный экономико-гуманитарный университет  
имени академика Степана Демьянчука*

**Duliba Yevheniia**

*Candidate of Law Sciences,  
Associate Professor of Department of Criminal Law and Justice  
International University of Economics and Humanities  
named after Academician Stepan Demianchuk*

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА  
ЗАВДАННЯ У ГАЛУЗІ ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ**

**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ  
ОТНОШЕНИЙ И ЗАДАНИЯ В ОТРАСЛИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ  
УКРАИНЫ**

**MODERN TRENDS OF PUBLIC RELATIONS AND TASKS IN THE  
FIELD OF TAXATION OF UKRAINE**

*Анотація. Стаття присвячена розгляду сучасних тенденцій розвитку суспільних відносин та завдань у галузі оподаткування України. В ході дослідження основна увага акцентована на аналізі основних проблем*

діючої системи оподаткування в Україні. Досліджуються питання щодо окремих тенденцій розвитку суспільних відносин у галузі оподаткування України, які пов'язані зі здійсненням бюджетно-податкової (фіскальної) та грошово-кредитної (монетарної) політики. В результаті наукового пошуку автором виділено основні проблеми діючої системи оподаткування в Україні та запропоновано шляхи вдосконалення правових норм щодо справляння, нарахування та сплати податків і зборів.

**Ключові слова:** монетарна політика; оподаткування; податки; фінанси; фіскальна політика.

**Аннотація.** Стаття посвячена рассмотрению современных тенденций развития общественных отношений и заданий в отрасли налогообложения Украины. В ходе исследования основное внимание акцентировано на анализе основных проблем действующей системы налогообложения в Украине. Исследуются вопросы относительно отдельных тенденций развития общественных отношений в отрасли налогообложения Украины, которые связаны с осуществлением бюджетно-налоговой (фискальной) и денежно-кредитной (монетарной) политики. В результате научного поиска автором выделены основные проблемы функционирующей системы налогообложения в Украине и предложены пути совершенствования правовых норм относительно взимания, начисления и уплаты налогов и сборов.

**Ключевые слова:** монетарная политика; налогообложение; налоги; финансы; фискальная политика.

**Summary.** This article is devoted to analyze of modern trends in the development of public relations and tasks in the field of taxation of Ukraine. During research main attention has been paid to analyze of main problems of the functioning system of taxation in Ukraine. The question of the certain trends in

*the development of social relations in the field of taxation of Ukraine related to the implementation of fiscal (fiscal) and monetary (monetary) policies is being examined. As a result of scientific search the author has determined the basic problems of the functioning system of taxation in Ukraine and the ways of perfection of legal norms offer in relation to a production, charging and payment taxes.*

**Key words:** *monetary policy; taxation; taxes; finance; fiscal policy.*

**Постановка проблеми.** Нині суперечливий характер вітчизняних реформ (конституційної, судової, адміністративної, економічної, податкової та ін.), які сьогодні анонсуються в соціально-економічному житті суспільства нашої країни, вимогливо викликає необхідність проведення як економічних, так і правових науково-прикладних досліджень щодо удосконалення багатьох існуючих державних інституцій та удосконалення правових норм більшості галузей вітчизняного законодавства. Зазначене беззаперечно стосується і галузі оподаткування.

**Огляд основних досліджень і публікацій.** Проблеми правильного визначення тенденцій розвитку суспільних відносин та завдань у галузі оподаткування досить активно розглядаються у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: В.Г. Баранової, А.І. Берлача, А.В. Бризгаліна, А. Вагнера, З.С. Варналія, О.Д. Василика, М.М. Весельського, В.М. Гейця, Т.В. Литвинчук, І.О. Лютого, Л.М. Касьяненко, А.Н. Козиріна, А.І. Крисоватого, М.П. Кучерявенка, В.І. Курила, Л.А. Савченко, О.Ю. Судакової, І.А. Орешкіна, О.П. Чернявського, С.О. Шохіна та багатьох інших. Тому метою даної статті є подальша розробка питань щодо виокремлення деяких сучасних завдань та тенденцій розвитку суспільних відносин у галузі оподаткування України.

**Викладення основного матеріалу.** Досліджуючи форми та методи державного впливу в галузі фінансів, як економічна так і правова наука

розглядає в системі фінансової політики держави бюджетно-податкову (фіскальну) та грошово-кредитну (монетарну) політику. Для держав, які сповідують ринкові механізми у економіці, характерно застосування переважно непрямих, економічних методів регулювання, що знаходять втілення як у фіскальній так і в монетарній політиці. Цю тенденцію підтверджує розвиток світових економічних процесів розвинутих країн [1, с. 130; 2, с. 39-40; 3, с. 13-14]. Є також і країни, наприклад, Фінляндія, з характерним високим рівнем непрямих регулювання економіки та з одночасним вагомим втручанням держави в економічну сферу, що також заслуговує на окреме пильне дослідження. Система оподаткування цієї країни має кілька прямих та непрямих податків. Головним прямим податком є податок на доходи, комунальний та майновий податки. Найважливішим непрямим податком є податок з обороту, митні податки, вирівнювальний податок і акцизи на автомобілі, алкогольні напої, тютюн та деякі інші товари. Л. А. Швайка відмічає [4, с. 439], що державні та напівдержавні компанії Фінляндії становлять 14% загальної кількості великих промислових компаній країни. Вони забезпечують 35% загального продажу, виконують 30% обсягу експортних операцій, зосереджують на своїх виробництвах 25% робочої сили. Умови для ведення бізнесу у Фінляндії, включаючи законодавче забезпечення, доступність фінансових ресурсів, підтримка держави, відсутність бюрократії і корупції відповідають усім умовам для зростання конкурентоспроможності підприємництва [5, с. 48].

Фіскальну та монетарну політику необхідно розрізняти не тільки в суто теоретичному аспекті, але і з урахуванням тих обставин, де і в яких умовах застосування кожного з непрямих методів державного регулювання є найбільш результативним. Закордонний досвід свідчить, що у розвинених ринкових економічних системах задля забезпечення стабільності цін та ефективного розподілу ресурсів використовується переважно засоби монетарної політики. Досягнення економічних цілей, які пов'язані зі

створенням найбільш сприятливих умов для інвестицій та економічного зростання, в державах з перехідною економікою (що характерно і для України) забезпечується за допомогою фіскальної політики. На жаль, сьогодні податкова система України в повній ступені не може забезпечити справедливу реалізацію мети як державної фіскальної політики, так і прав та інтересів платників податків. Варто погодитися, що цілий ряд як об'єктивних причин так і суб'єктивних чинників, які вплинули на створення системи оподаткування, призвели до того, що податки не можуть повноцінно виконувати свої основні функції [6], а саме фіскальну, соціальну та регулюючу.

У контексті європейської інтеграції нашої країни гармонізація її податкового законодавства з законодавством Європейського Співтовариства про непряме оподаткування є актуальною правовою проблемою, оскільки рушійною силою податкової гармонізації є прагнення високорозвинених країн ЄС оптимізувати власні фіскальні системи і на цій основі створити підґрунтя для розбудови оподаткування об'єднаної Європи. Причому в ЄС виходять із міркувань про спрямованість податкової оптимізації не стільки на те, щоб не допустити відтоку капіталу у менш економічно розвинені європейські країни, які активно використовують ліберальні стратегії фіскального регулювання, скільки на сприяння зростанню ВВП в умовах досягнення якісно нового рівня соціально-економічного розвитку [7, с. 19; 8, с. 188-189].

Прикро констатувати, що сфера вітчизняного виробництва практично пригнічена податками, призводить до стагнації або навіть регресу об'єктів оподаткування, а отже, до зменшення бюджетних надходжень. В результаті діюча податкова система не стимулює виробництво, а викликає його «топтання на місці» і навіть скорочення, звідси дохідна частина бюджету майже не повноцінно поповнюється [9].

До зазначеного вище та відомого всім (як владі, закордонним партнерам, потенційним інвесторам, вітчизняним платникам податків тощо) стану, зокрема, призвело те, що при створенні системи оподаткування України не були в повній ступені враховані теоретико-прикладні засади справляння податків, які формувалися на основі міжнародного багатовікового досвіду, що і є головною проблемою податкової системи нашої країни. У цьому контексті необхідно постійно стежити за трансформацією загальновизнаних принципів в галузі оподаткування та перевіряти на відповідність діючу податкову систему України цим принципам.

Звернемо увагу на теоретико-прикладні основи оподаткування, які ще були відомі та сформульовані одним з основоположників податкової теорії А. Смітом, а саме:

- 1) Податки повинні рівномірно розподілятися між джерелами доходів, а кожен окремий податок повинен однаково припадати на те джерело, на який він спрямований;
- 2) При сплаті, способи сплати та розмір податку повинні бути чітко визначені;
- 3) Податок повинен стягуватися в такій формі і в такий спосіб, які найбільш зручні для платника;
- 4) Податок повинен стягуватися таким чином, щоб на його вилучення витрачалось якомога менше грошей, що надходять до державного бюджету [10].

Прояв першого принципу в Україні спрощено можна проаналізувати на прикладі таких податків як податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок, мито тощо. Ці податки повинні впливати на всі джерела доходів. Але тут слід врахувати той факт, що найбільший тягар цих податків лягає на кінцевого споживача. Але вони все ж таки впливають не на всі джерела доходів однаково. Цими податками в значній ступені може скорочуватися

платоспроможний попит населення, а отже, і обсяги виробництва та реалізації товарів народного споживання. Виникає проблема щодо нерівномірного розподілу податків між джерелами доходів. Очевидно, що при розробці ставок оподаткування необхідно враховувати рівень реальних доходів населення, який нині найнижчий за історію незалежності (не враховуючі самий початок 90-х рр. минулого сторіччя), серед європейських країн тощо.

Відповідно торкаючись сучасного економічного стану України, другий зазначений принцип потребує певного доповнення, яке враховувалося багатьма фахівцями при поясненні тих обставин, які стосуються строків, термінів та перспектив дії того чи іншого податку. Загальновідомо, що протягом часів незалежності України ставки податків вводилися в дію «заднім числом», аналогічним прикладом може бути також введення або скасування деяких пільг тощо. Окремі вітчизняні дослідники переконливо відмічають факти, коли окремі нормативно-правові акти вже повинні були застосовуватися на практиці, а підзаконні акти нижчого рівня щодо їх практичного застосування ще не були розроблені та надходили до зацікавлених осіб через тижні, а то і через більш тривалі терміни. Все це створює нестабільність, необхідність постійної перевірки та корегування податкового процесу, призводить до великих труднощів в роботі фінансового апарату підприємств тощо.

Щодо останніх принципів, то за слушними думками того ж фундатора економічної теорії А. Сміта можна виділити два аспекти:

По-перше, адміністрування податків може призводити до ситуацій, коли з платників податків стягується більша кількість грошей, ніж та, яка викликана потребами державного бюджету, через, наприклад, занадто великий штат чиновників.

По-друге, високий рівень оподаткування може спричинити обмеження виробництва та зайнятості населення, що викликає додаткові витрати для

природного забезпечення засобами існування значної частини населення [11].

В якості негативної тенденції варто відмітити небажаний вплив на якість виробничої діяльності платників податків, а також працівників податкових органів, які контролюють правильність нарахування та сплати податків, існуючі розбіжності, сумнівні тлумачення окремих термінів та строків, що визначені як у законах, так особливо в підзаконних актах. З згаданою тенденцією пов'язана така проблема податкової системи України як нескоординована структура податків. Окремі податки не сильно впливають на поповнення бюджету, а тільки є додатковою статтею витрат на їх збір. На практиці виникають також проблеми і з найбільш вагомим податком - податком на додану вартість. З одного боку, такий податок є дуже важливим для бюджету: надходження від нього становлять близько третини сукупних доходів державного бюджету. З іншого боку, процедура його відшкодування дуже тривала, до того ж ПДВ штучно можуть повертати «вибірково», що завдає істотної шкоди конкуренції та призводить до корупції. Беззаперечно, що корупція є найбільшою перепорою економічного зростання та розвитку, яка здатна поставити під загрозу будь-які перетворення, становить загрозу економічній і навіть національній безпеці країни. З цього приводу, на нашу думку, в Україні заслуговує на увагу питання щодо заміни податку на додану вартість на податок з обороту.

Актуальною залишається тенденція несправедливого необґрунтованого податкового навантаження в Україні. Проблема нерівномірного розподілу серед суб'єктів оподаткування досить серйозна, оскільки основне податкове навантаження добросовісно несуть на собі законотрухняні підприємства, які позбавлені податкових пільг. Аналіз економічних показників показує, що підприємства, які працюють тільки на внутрішньому ринку, не мають податкових пільг і не ухиляються від сплати



податків, перераховують до державного бюджету понад 40% створеної додаткової вартості, тоді як підприємства, які користуються податковими пільгами і ухиляються від сплати податків, перераховують до бюджету від 0 до 7% прибутку [12].

Варто відмітити, що навіть провідні країни світу, незважаючи на потужну економіку та величезний інтелектуальний потенціал, показують обсяг своєї тіньової економіки. Наприклад, США показують її діапазон від 5% до 21 %, Швеція – від 2,5 % до 12 %, Канада – від 3,5 % до 19 %, Італія – від 9% до 19 %, Індія – від 8,5% до 47,5% [13, с. 3].

На жаль, сьогодні в Україні податкові пільги стимулюють розвиток тіньової економіки, яка за оцінками експертів, становить в нашій країні 50% від обсягу ВВП [12].

Слід відмітити, що в процесі реформування системи оподаткування в Україні важливою проблемою є не тільки рівень податкового навантаження, а й оптимальне поєднання прямих та непрямих податків. Протягом останніх років в системі оподаткування спостерігається тенденція до збільшення частки прямих податків, що відповідає практиці розвинених країн. Непрямі податки хоч і зручні для фіскальних органів з позиції їх стягнення, однак їх сплата лягає тягарем на плечі кінцевого споживача. Тому переважання справедливих прямих податків дозволить уникнути негативних наслідків, таких як: занепад рівня життя більшості населення, подальший спад та занепад вітчизняного виробництва, нездатного конкурувати з дешевою продукцією багатьох закордонних товаровиробників.

На задекларованому етапі соціально-економічних реформ, коли основним мотивом економічної політики стає орієнтація держави на міжнародні ринки, на пожвавлення підприємництва, назріла гостра необхідність невідкладного реформування податкової системи, створення цілісного, узгодженого, стабільного та раціонального податкового законодавства.

Все вищезазначене в комплексі і обумовлює необхідність реформування податкової системи, як вагової складової як економічної так і адміністративної реформи.

З огляду на вищевикладене, з основних проблем функціонуючої системи оподаткування в Україні, на наш погляд, можна відмітити:

- нестабільність податкового законодавства;
- наявність неузгодженості та протиріччя окремих норм в нормативно-правових актах в галузі оподаткування;
- безсистемне надання пільг та спотворення суті окремих видів податків;
- значна кількість підзаконних нормативно-правових актів з питань оподаткування, змістом яких повинні бути обізнані та керуватися на практиці як платники податків, так і працівники органів Державної фіскальної служби України;
- надмірна фіскальна спрямованість податкової системи;
- наявність мало ефективних податків, які вимагають істотних адміністративних витрат, які співвідносні з доходами бюджету;
- нерівномірність та несправедливість розподілу податкового навантаження;
- податкова система зараз є чинником зниження рівня економічного зростання та інвестиційної активності, стимулювання ухилення від сплати податків тощо;
- неврегульованість правових гарантій для учасників податкових відносин та відсутність прозорих та ефективних механізмів захисту прав платників податків і ін.

Відповідно, що з метою усунення зазначених та інших протиріч, прогалин та неузгоджених положень окремих нормативно-правових актів у галузі оподаткування необхідно вдосконалити нормативно-правову базу України шляхом удосконалення правових норм щодо справляння,

нарахування та сплати податків і зборів до державного бюджету країни, що є першочерговими завданнями у галузі оподаткування. Треба вживати всі можливі заходи щодо створення такої системи управління ризиками при організації та здійсненні податкового адміністрування, що зможе, по-перше, різко скоротити кількість ділових контактів податкових органів з суб'єктами підприємництва, а, по-друге, зменшити навантаження з контролюючих органів. Це також допоможе зменшити адміністративні витрати та підвищити ефективність податкової системи.

На наш погляд, для зменшення витрат бюджету потрібно провести моніторинг ефективності різновидів вітчизняних податків, ліквідувавши всі нерациональні податки, питома вага яких в податкових зборах в Україні (особливо на місцевому рівні) помітно мала. А для зростання надходжень до бюджету слід збільшити ставки акцизних зборів на деякі види товарів, особливо на ті, які завдають шкоди здоров'ю, та поступово, враховуючи доходи населення, довести їх до європейського рівня. При цьому слід не допустити дестабілізації налагодженого функціонування економіки та державних фінансів. Начебто правильна пропозиція К. В. Яценко «поступового наближення структур та рівня ставок акцизних зборів на підакцизну продукцію до встановлених в ЄС» [9] у нашій країні стане на часі принаймні за умови помітного зростання добробуту населення [14, с. 233].

Крім того, система сплати податків в Україні повинна мати обов'язковий характер. Правова відповідальність щодо порушень у галузі оподаткування у сукупності з громадською думкою щодо зазначених проблемних питань в нашої країні повинні бути сформовані таким чином, щоб несплата або невчасна сплата податків були менш вигідні платникам, ніж вчасне та чесне виконання зобов'язань перед бюджетом.

Також необхідно переглянути доцільність деяких податкових пільг. Скасування тимчасових неефективних пільг призведе до зменшення

податкового навантаження на платників податків шляхом рівномірного розподілу доходів між суб'єктами оподаткування. До того ж скасування пільг є реформуванням системи оподаткування за принципом справедливості.

Оглянувши стан проблем сучасної системи оподаткування України, можна зробити певний узагальнюючий **висновок**, що вона має серйозні недоліки, які можуть бути викликані:

- незадовільною якістю прогнозування дохідної частини бюджету;
- незадовільним скороченням державних витрат;
- неоптимальним фінансуванням бюджетних витрат;
- недосконалістю системи оподаткування;
- проблемами міжбюджетних відносин;
- корупційною складовою функціонування державного апарату тощо.

Подолання або мінімізація цих чинників є нагальними завданнями розвитку суспільних відносин у галузі оподаткування України, оскільки регулювання сучасних економічних відносин в Україні вимагає гнучкої податкової політики держави, яка дала б можливість оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами підприємництва.

Безумовно, створити таку податкову систему вкрай важко. Для створення оптимальної системи оподаткування необхідно керуватися такими основними принципами, як соціальна справедливість, економічна ефективність, стабільність, гнучкість. Запровадження зазначених засад у правосвідомість та праворозуміння сучасних вітчизняних державних діячів буде кроком уперед у подальшій розробці та побудові «сучасної дайсієвої концепції правовладдя» [15, с. 163] в нашій країні у справедливій і чесній оптимізації суспільних відносин у сфері оподаткування зокрема. На жаль, в Україні ці принципи на сучасному етапі часто ігноруються, що породжує, зокрема, проблеми у механізмі стягнення податків, здійснення інших заходів бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики.

## **Література**

1. Крисоватий А. І. Податкова гармонізація та національні особливості оподаткування високорозвинутих країн / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 4. – С. 126–139.
2. Економічний діалог: партнерство заради прогресу / [Акімова І. М., Жаліло Я. А., Пищуліна О. М. та ін.]. – К. : НІСД, 2007. – С. 35–44.
3. Стародубська М. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / М. Стародубська // Пріоритети. – 2005. – № 7. – С. 12–14.
4. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : [підруч.] / Л. А. Швайка. – К. : Знання, 2008. – 462 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
5. Макара О. В. Конкурентоспроможність економічного середовища в Україні. Порівняльний аналіз рейтингів окремих країн / О. В. Макара // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 2. – С. 43–56.
6. Мостовой О. А. Адміністративно-правові та організаційні засади провадження за зверненнями громадян до органів виконавчої влади України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мостовой Олександр Анатолійович. – К., 2011. – 201 с.
7. Барко Ю. Расширение и углубление европейской интеграции / Ю. Барко // МЭиМО. – 2004. – № 7. – С. 15–29.
8. Ониськів М. М. Організаційно-правове забезпечення адміністративної реформи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ониськів Михайло Миколайович. – К., 2009. – 196 с.
9. Яценко К. В. Гармонізація податкового законодавства України з законодавством Європейських Співтовариств про непряме оподаткування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / К. В. Яценко. – К., 2005. – 23 с.

10. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. – М.: Ексмо, 2007. – (Серія: Антологія економічної думки) – 960 с.
11. Сміт А. Теорія моральних почуттів. – М.: Республіка, 1997. – (Серія: Бібліотека етичної думки). – 352 с.
12. Кобильник Д. А. Правове регулювання пільг при оподаткуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Кобильник Дмитро Анатолійович. – Х., 2002. – 206 с.
13. Прісняков В. Ф. Тіньова економіка і методи визначення її обсягу / В. Ф. Прісняков // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 3–8.
14. Баклан О.В. Адміністративно-правове регулювання підприємництва в Україні (теоретико-прикладний аспект): дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Баклан Олег Володимирович. – К., 2013. – 457 с.
15. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія / С. Головатий // Право України. – 2011. – № 10. – С. 154–167.

### **References**

1. Krysovatyi A.I. Tax harmonization and national features of taxation of highly developed countries / A.I. Krysovatyi, T. V. Koschuk // *Economy and forecasting* – 2009. – № 4. – P. 126–139.
2. Economic dialog: partnership for the progress / [Akimova I.M. Zhalilo Ya.A., Pyschulina O.M. and others]. - K.: NISD, 2007. – P. 35–44.
3. Starodubska M. Corporate social responsibility in Ukraine / M. Starodubska // *Priorities*. – 2005. – № 7. – P. 12–14.
4. Shvaika L.A. State regulation of economy: [education book] / L. A. Shvaika. - K. : Knowledge, 2008. – 462 p. – (Higher education of XXI century).

5. Makara O. V. The competitiveness of the economic environment in Ukraine. Comparative analysis of ratings in some countries / O. V. Makara // *Economy and forecasting* – 2007. – № 2. – P. 43–56.
6. Mostovoy O.A. The Administrative-legal and organizational principles for the realisation of appeals of citizens to the executive authorities of Ukraine: thesis. ...candidate of legal sciences: 12.00.07/Mostovoj Oleksandr Anatoliiovich. K., 2011. - Administrative law and process; financial law; information law – National University of Life and Environment p.Sciences of Ukraine. – Kiev, 2011. - 201p.
7. Barko Yu. Expansion and deepening of European integration/Yu. Barko//*MEiMO*. - 2004. – № 7. – P. 15–29.
8. Onyskiv M.M. Organizational and Legal Fundamentals for Administrative Reform in Ukraine: thesis. ...candidate of legal sciences: 12.00.07/ Onyskiv Myhailo Mykolaiovych – K., 2009. – 196 p.
9. Yashchenko C.V. Harmonization of tax legislation of Ukraine with the laws of the European Communities on indirect taxation: abstract the thesis for a scientific degree of candidate of legal sciences: 12.00.07/ C.V. Yashchenko. - K., 2005.- 23p.
10. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* – M.: Eksmo, 2007. – (Seria: Anthology of economic opinion). -960p.
11. Smith A. *The Theory of Moral Sentiments*. - M.: Republic, 1997.- (Seria: Anthology of economic opinion). - 352p.
12. Kobylnyk D.A. The legal regulation of tax privileges: thesis ... candidate of legal sciences: 12.00.07/ Kobylnyk Dmytro Anatoliiovich. - H., 2002. - 206 p.
13. Prisiakov V.F. Shadow economy and methods to determine it's volume//*Finance of Ukraine* – 2001. – № 7. – P. 3–8.

14. Baklan O.V. Legal and administrative regulation of business in Ukraine (theoretical and applied aspects): thesis for a doctor's degree in legal science, 12.00.07 / Baklan Oleg Volodymyrovych. - K, 2013. - 457p.
15. Golovaty S. The rule of law: how is the interpret it Venice Commission / S. Golovaty // Law of Ukraine. – 2011. – № 10. – P. 154–167.